

GEORGES MÉLIÈS:

DESPRE POTENȚIALUL CINEMATOGRAFIEI DE A ARĂTA EXTRAORDINARUL

Competențe generale: **Exersarea abilităților de management al unui stil de viață de calitate**

Competențe specifice: **Cunoașterea profesiilor din domenii artistice**

CUPRINS

- Întâlnirea lui Georges Méliès cu cinematograful
- Despre filmele lui Méliès
- Studioul lui Méliès
- Despre efecte speciale
- Despre trucul dublei expuneri
- Despre povești feerice
- Omagiul lui Martin Scorsese
- Subiecte de discuție și activități propuse
- Filmografie

TERMENI ȘI CONCEPTE

- studio de film
- efecte speciale
- scenografie
- trucaje cinematografice
- scenariu de film
- film și literatură
- film științifico-fantastic
- coordonate de timp și spațiu în film

ÎNTÂLNIREA LUI GEORGES MÉLIÈS CU CINEMATOGRAFUL

Georges Méliès (1861-1938), fiul unui producător de încălțăminte din Paris, a fost atras de teatrul de păpuși și marionete, de pictură, de ilustrație, dar mai ales de prestidigitatie și iluzionism. Toate aceste pasiuni l-au făcut ca, în 1888, să cumpere teatrul Robert-Houdin din Paris, unde și-a putut exersa abilitatea de a produce trucuri și de a crea spectacole de prestidigitatie.

Foarte entuziasmat după ce a văzut primele spectacole de cinema, el le-a făcut fraților Lumière oferta de a le cumpăra „cinematograful”, cu gândul de a face filme. Aceștia însă nu și-au vândut aparatele, din dorința de a-și păstra drepturile asupra invenției. În ciuda refuzului, Méliès nu a renunțat la idee și a cumpărat un aparat de filmat asemănător din Londra, de la William Paul (creator de dispozitive tehnice, devenit cineast și pionier al cinematografului britanic).

Știați că?

Spectacolul de prestidigitatie presupune ca, în principal prin abilitatea de a mișca foarte rapid mâinile, prestidigitatorul să realizeze diverse trucuri, scamatorii, iluzii optice care sfidează aparent legile concretului. Un truc de prestidigitatie este, spre exemplu, scoaterea unui iepure dintr-o pălărie în care, aparent, nu era nimic.

DESPRE FILMELE LUI MÉLIÈS

Méliès a ajuns recunoscut pentru abilitatea sa de a regiza și de a produce filme cu atmosferă fantastică. Georges Sadoul (1904-1967, istoric și critic de film) a remarcat că „ideea genială a lui Georges Méliès a fost întrebuițarea sistematică în cinematograful a majorității procedurilor din teatru: scenariu, actori, costume, machiaj, decoruri, mașinării, împărțirea în scene sau în acte etc.”¹ Criticul menționează că, în 1897, la Méliès a ajuns o lucrare importantă despre spectacole de prestidigitatie și trucaje în fotografie, scrisă de americanul Albert A. Hopkins², care, cel mai probabil, l-a inspirat în diverse feluri. Tot în 1897, cineastul a pornit construcția unui studio de film lângă Paris.

Înainte de a face filmele pentru care cinematografia îl omagiază astăzi, Méliès a început prin a imita ce filme vedea. În 1896, a reprodus filme ale lui Thomas Edison și ale fraților Lumière.

Apoi, între 1897 și 1912, cineastul a realizat în jur de 520 de filme³. A realizat filme devenite faimoase pentru trucaje, filme fantastice, feerice, dar și filme la comandă sau „actualități reconstituite”.

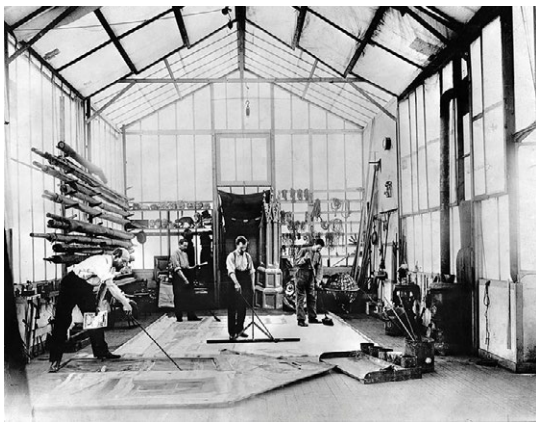
Știați că?

Thomas Edison și frații Lumière au produs și ei acest tip de filme, care a avut o însemnătate aparte pentru publicul sfârșitului de secol XIX. În publicații, fotografia încă nu apăruse, iar „actualități”, adică evenimente sociale majore, precum încoronări, procese celebre sau catastrofe, ajungeau ca informație vizuală la public prin gravuri. Evident, aceste „actualități reconstituite” păreau, față de gravuri, mult mai „vii”.

1. *Istoria cinematografului mondial* - de la origini până în prezent, Georges Sadoul, Editura Științifică, 1961, pag. 27

2. În engleză, titlul lucrării este *Magic, Stage Illusions and Scientific Diversions, including Trick Photography*.

3. <https://www.thegeorgismeliesproject.org/?lang=en>

Sursa foto: Autor necunoscut

STUDIULUI LUI MÉLIÈS

Studioul era, practic, o seră uriașă ce permitea să intre multă lumină naturală, necesară filmărilor. Méliès a investit bani pentru a avea recuzită și spații de depozitare a recuzitei, cabine pentru actori, echipamente tehnice (trape, șine, cărucioare pentru glisarea actorilor, sistem de cabluri pentru a crea iluzia că actorii zboară ș.a.m.d.). Până în 1904, a fost studioul cinematografic cu dotări la nivelul cel mai înalt de până atunci. Multe dintre filmele lui, pentru a fi color, au fost pictate manual. Casa de producție a cineastului s-a numit „Star Film”.

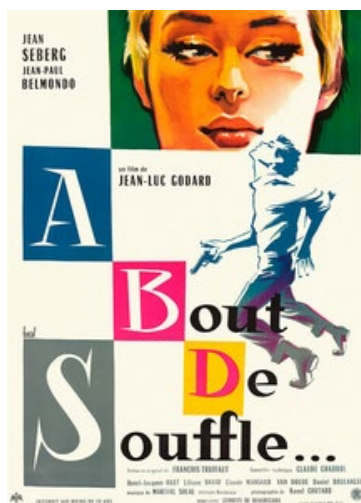
DESPRE EFECTE SPECIALE

Un film semnat Méliès e aproape sinonim cu „efecte speciale”. Cineastul a realizat o filmare care i-a deschis calea spre trucuri și „efecte speciale”, printr-o nereușită a camerei. Filma în oraș și camera s-a blocat. Cu o smucitură, camera a repornit, dar Méliès a observat că bucata de timp dintre oprirea și repornirea camerei, în care activitatea cetățenilor și mijloacelor de transport din oraș a continuat, nu a fost înregistrată. A văzut astfel cum se produce „ruptura de continuitate” între două cadre: cadrul 1, pauză, cadrul 2.

Dacă încadratura nu se schimbă, iar în cadru rămân aproximativ aceleași elemente (persoane, decor) și ruptura de continuitate temporală e foarte scurtă, efectul se numește „jump-cut”. În filmul *À bout de souffle*, considerat unul dintre cele mai importante pentru Noul Val Francez, regizorul a ales să utilizeze consecvent jump-cut-ul.

Dacă ruptura de continuitate temporală e mai mare (spre exemplu, se schimbă acțiunea pe care personajul o face în același decor), efectul se numește „elipsă”. Dacă elementele cadrului se schimbă complet, devine pur și simplu o înlănțuire între două cadre, cu personaje și coordonate de timp și spațiu separate.

Prin asemenea tehnici a putut ilustra Méliès dispariția unui personaj din cadru, ca în *Doamna care dispăre*, în care un magician demonstrează dispariția unei femei așezate pe un scaun în fața camerei de filmat. Tehnica se numește „stop-cadru” – se staționează cadrul un timp foarte scurt (la nivel de zecimi de secundă). Ansamblul elementelor din cadru rămân fixe. În cazul acestui film, rămâne fix un timp foarte scurt, magicianul ținând peste trupul doamnei așezate pe scaun un material textil. Camera a înregistrat acele momente scurte, apoi a fost oprită: practic, s-a pus pauză înregistrării. S-a pornit ulterior camera cu aparent același cadru fix,

Afișul filmului *À bout de souffle* (regia Jean-Luc Godard, 1960); compania producătoare: Les Films Impéria

dar în care s-au schimbat coordonatele unui element cât timp aparatul a fost oprit. Schimbarea a fost una importantă în sensul pe care-l capătă în înțelegerea spectatorului „ciocnirea” celor două cadre. Când, în cel de-al doilea cadru, magicianul începe să se miște și dă materialul textil deoparte, vedem că doamna nu mai este. Ea, cât timp camera a fost oprită, pur și simplu s-a ridicat de pe scaun. Astfel se sugerează apariții, dispariții sau transformări senzaționale ale unor personaje. Sigur că astăzi par banale efecte de montaj, însă atunci încă nu apăruse montajul propriu-zis. Efectele speciale erau realizate doar cu ajutorul camerei, în timpul producției filmului.

Méliès nu este primul care a descoperit asemenea tehnici, însă este cel care le-a explorat cu frenezie și creativitate. Thomas Edison, în 1895, a produs *Executarea lui Mary Stewart*, în care se sugerează decapitarea unui personaj.

Activități sugerate:

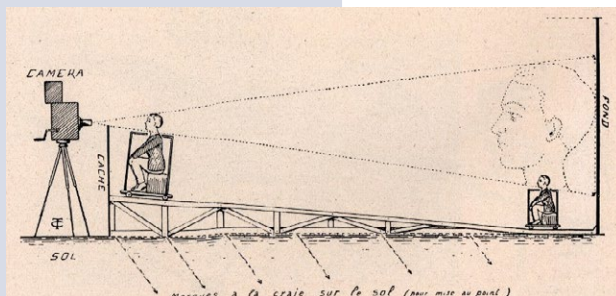
Doamna care dispăre, regizor Georges Méliès, 1896: https://www.youtube.com/watch?v=gef0T7iLo7c&ab_channel=iconauta

DESPRE TRUCUL DUBLEI EXPUNERI

Méliès a folosit dubla-expunere a negativului (pelicula nedevelopată) pentru a suprapune elemente unele peste celelalte. Atunci când utiliza o rolă de negativ pentru a filma o secvență, apoi filma altă secvență cu aceeași rolă de negativ, secvențele apăreau la dezvoltare ca fiind suprapuse, cu cea de-a doua slabă în intensitate. Un lucru a condus la altul. Spre exemplu, dacă pe lentila unei camere se filmează cu jumătate de lentilă acoperită, se va imprima doar jumătate de peliculă. Dacă se utilizează aceeași peliculă pentru a filma altă secvență, cu cealaltă jumătate de lentilă acoperită, se va imprima cealaltă jumătate de peliculă. După aceste principii, Méliès a putut experimenta cu ecranul divizat în două. Dacă decorul rămânea același în ambele secvențe, doar că actorul se muta de pe o parte pe cealaltă a liniei imaginare ce împarte ecranul în două, se developa un cadru în care spectatorul avea impresia că vede gemeni.

Acoperind partea de sus a lentilei, dispare capul persoanei filmate. Folosind tot dubla-expunere, filmează apoi doar capul, dar poziționat altundeva în cadru și iată iluzia!

În film apare capul actorului mărindu-se. Cadru a fost realizat prin glisarea actorului cu ajutorul unui cărucior pe șine: departe de cameră, capul pare mic și, apropiindu-se căruciorul de cameră, pare că se mărește.

Secretul Omului cu cap de cauciuc, autor: Georges Méliès, Cinemateca Franceză, Paris

Fotogramă din *Un homme de têtes*, regizor Georges Méliès, 1898

Fotogramă *Omul cu capul de cauciuc*, regizor Georges Méliès, 1901

Activități sugerate:

■ *L'illusionniste double et la tête vivante*, regizor Georges Méliès, 1900: https://www.youtube.com/watch?v=dHOQ5WSZXqo&ab_l=SmellsLikePopcornHueleAPalomas

■ Extras din *Omul cu capul de cauciuc*: <https://artsandculture.google.com/asset/the-man-with-the-rubber-head-georges-m%C3%A9li%C3%A8s/cgE6AiMkEI-TAA?hl=ro>

DESPRE POVEȘTI FEERICE

Méliès a devenit popular pentru filmele sale fantastice, feerice. La diversificarea subiectelor și a structurii scenariului a contat și influența artei literare. Méliès a produs adaptări după basme și povești: *Cenușăreasa* (1899), *Scufița-Roșie* (1901), *Barbă-Albastră* (1901), *Robinson Crusoe* (1902, după romanul lui Daniel Defoe), *Gulliver* (1902, după romanul lui Jonathan Swift). *Barbă-albastră* este o poveste scrisă de Charles Perrault. *Cenușăreasa* și *Scufița-Roșie* sunt basme populare, iar versiuni culte ale acestora au fost scrise de Charles Perrault și de Frații Grimm.

În ceea ce privește *Voiajul în lună* (1902), cel mai popular film al său, la baza poveștii a stat literatura științifico-

fantastică – romanele *De la Pământ la Lună*, de Jules Verne, și *Primii oameni în Lună*, de H. G. Wells.

Filmul prezintă călătoria unei echipe de savanți pe lună, de la etapele de pregătire până la reîntoarcerea pe Pământ. Ei trăiesc o aventură. Întâlnesc cetățeni selenari, cu care intră în conflict, și un relief neașteptat (plin de ciuperci, spongi). Se entuziasmează la trăirea unei perspective noi, unde doar prin imaginația umană creatoare puteau ajunge – vederea Pământului de pe lună.

Scenografia bogată din filmele lui Méliès este un element vital. Când un spectator vede pe ecran scenografia unui film, însemnând decoruri și costume, în percepția sa se conturează în mod subtil, adesea fără conștientizare, o atmosferă particulară a filmului. Atmosfera în sine poate genera în privitor o stare, o încărcătură emoțională, cu care va recepta ceea ce urmează pe ecran ca poveste.

În *Voiajul în Lună*, elementele astrale sunt personificate, o decizie care ține de idee, de poveste. Redarea acestor personificări e o întâlnire fericită a ideii cu scenografia, execuția tehnică a trucajelor și expresivitatea actorilor. Luna, stelele, Saturn au fețe umane, expresive și dinamice.

Fotografele în care luna lui Méliès e lovită de nava pământenilor au devenit emblematice pentru opera cinematografică a cineastului.

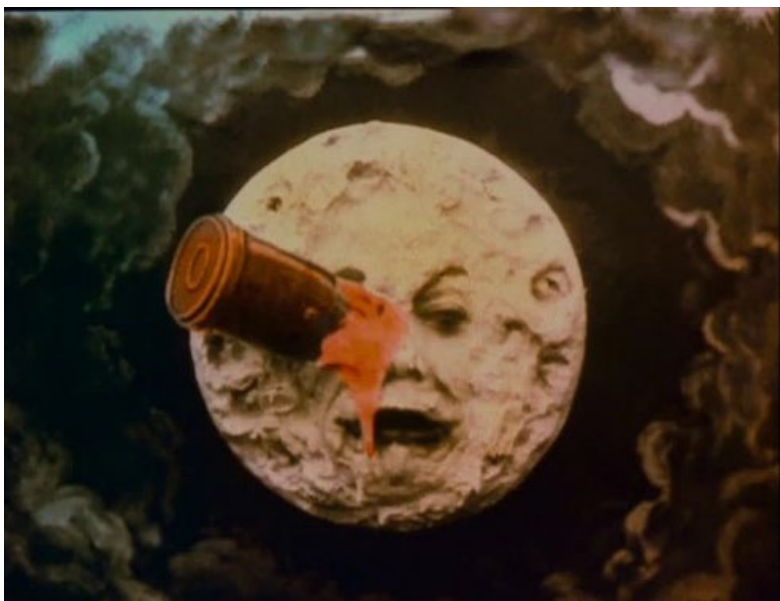
În imaginea alăturată vedem luna cu față umană. Acest cadru sugerează o perspectivă din spațiu. Luna apare în întregime ei. Încet, încet, prin mărirea lentă a lunii în cadru, se creează senzația că „ne apropiem” de lună. Cadru se schimbă și vedem cât de mici sunt pământenii față de lună, vedem relieful selenar cu particularitățile sale. Alt cadru ne arată cum se vede Pământul de pe lună.

Așadar, această alegere de cadre și înlanțuirea lor ne orientează percepția și sugerează spectatorului relațiile dintre contextul în care se desfășoară acțiunile (luna)

și personaje (savanții), obiecte (nava) și alte elemente (Pământul). Sigur, este un film fantastic naiv și lipsit de consecvență pe care o are o parte din cinematografia contemporană în a sugera precis relațiile dintre spații și personaje. Nava e la început cât jumătate din fața lunii, dar, pe măsură ce cadrele se schimbă, această proporție nu se păstrează. Cadru cu luna și nava înfiptă în ochiul ei mai are funcția de a ne prezenta contextul în care acțiunile se întâmplă. Acest tip de cadru orientează spectatorul și se numește „cadru de ansamblu”. Când monteurii lucrează ca să asigure prin montaj continuitatea de timp și de spațiu, utilizează cadrul de ansamblu cu această funcție specifică.

Restaurarea filmului *Voiajul în Lună* a fost finalizată în 2010, publicul și cercetătorii având ocazia să-l redescopere.

La începuturile cinematografiei, filmele lui Méliès au fost de un mare succes financiar. Pe măsură ce cinematografia s-a diversificat la nivel de studiouri de producție, distribuție, subiecte, actorie, pentru Méliès a devenit din ce în ce mai dificil să rămână la același nivel de popularitate. În anii '30 însă, a fost recunoscut pentru contribuția sa la dezvoltarea artei cinematografice.

Voiajul în Lună, regia Georges Méliès, varianta restaurată, casa de distribuție Flicker Alley

OMAGIUL LUI MARTIN SCORSESE

O versiune romanțată a poveștii de viață a lui Georges Méliès se regăsește în filmul *Hugo*, regizat de Martin Scorsese. Dincolo de o emoționantă poveste a unui orfan în Paris, *Hugo* este și un omagiu adus lui Méliès. Îl cunoaștem mai întâi ca pe un deținător de magazin de jucării dintr-o gară și, prin ochii orfanului Hugo, care vrea să repare un automaton⁴ – obiect care îi rămăsese de la tatăl său –, îl recunoaștem ca fiind marele cineast Georges Méliès, cel care a crezut că filmele pot crea ceea ce imaginația umană poate visa.

Reconstrucție a filmării semnate George Méliès în *Hugo*, regizor Martin Scorsese, 2011, casa de producție Paramount Pictures

Sursa foto: Paramount Pictures

DEZVOLTARE PERSONALĂ PRIN ARTĂ

Subiecte de discuție și activități propuse:

- Ce filme științifico-fantastice recente, adaptări după romane sau benzi desenate, ați văzut?
- Există vreun film științifico-fantastic care v-a depășit complet așteptările din punct de vedere al creativității ideilor sau scenografiei?
- Dacă ar fi să scrieți o poveste originală științifico-fantastică, despre ce ar fi?
- Din punct de vedere al costumelor, numiți un film care v-a impresionat.
- Din punct de vedere al decorurilor, numiți un film care a reușit să creeze o atmosferă memorabilă în film.

- Pentru George Méliès părea o alegere mai la îndemână să ducă mai departe afacerea familiei. Dar și-a urmat, în final, pasiunea pentru artele spectacolului. Dacă ar fi să alegeți o profesie în domeniul cinematografiei, dintre cele cunoscute vouă, pe care ați alege-o?
- Cu ajutorul unui telefon cu cameră video sau cu ajutorul unei camere video, încercați să sugerați ideea de dispariție din cadru a unei persoane. Apoi sugerați ideea unei apariții.

Filmografie:

De George Méliès:

- *Escamotage d'une dame chez Robert-Houdin / Doamna care dispare*, 1896
- *Un homme de têtes*, 1898
- *Cendrillon / Cenușăreasa*, 1899
- *L'illusioniste double et la tête vivante*, 1900
- *Le petit chaperon rouge / Scufița-Roșie*, 1901
- *Barbe-bleue / Barbă-Albastră*, 1901
- *L'Homme à la tête en caoutchouc / Omul cu capul de cauciuc*, 1901
- *Les aventures de Robinson Crusoe / Robinson Crusoe*, 1902
- *Le voyage de Gulliver à Lilliput et chez les géants / Gulliver*, 1902
- *Le voyage dans la lune / Voiajul în lună*, 1902
- *À bout de souffle / Cu suflul la gură*, regia Jean-Luc Godard, 1960
- *Hugo*, regia Martin Scorsese, 2011

Bibliografie:

- *Istoria cinematografului mondial - de la origini până în prezent*, de Georges Sadoul, Editura Științifică, 1961
- *Secolul cinematografului - Mică enciclopedie a cinematografiei universale*, Coordonatori: Cristina Corciovescu, Bujor T. Ripeanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Resurse online:

- *HUGO: Scorsese's birthday present to Georges Méliès*, de Kristin Thompson: <http://www.davidbordwell.net/blog/2011/12/07/hugo-scorseses-birthday-present-to-georges-melies/>
- *How Méliès Influenced Editing Before Film Digitisation*: <https://digitalconverters.co.uk/blog/how-melies-influenced-editing-before-film-digitisation#:~:text=The%20French%20magician%20George%20M%C3%A9li%C3%A8s,the%20Lumi%C3%A8re%20brothers%20cinematograph%20shows>
- *10 Classic Films You Must Watch Before Seeing Martin Scorsese's 'Hugo'*, de Jordan Raup: <https://thefilmstage.com/10-classic-films-you-must-watch-before-seeing-martin-scorseses-hugo/>
- *Georges Melies - Master of Illusion: Crash Course Film History #4*: https://www.youtube.com/watch?v=L8is28gAOTc&ab_channel=CrashCourse
- *Georges Méliès, maître de l'illusion*: https://www.youtube.com/watch?v=pU9Ri-oRxG8&ab_channel=FranceCulture

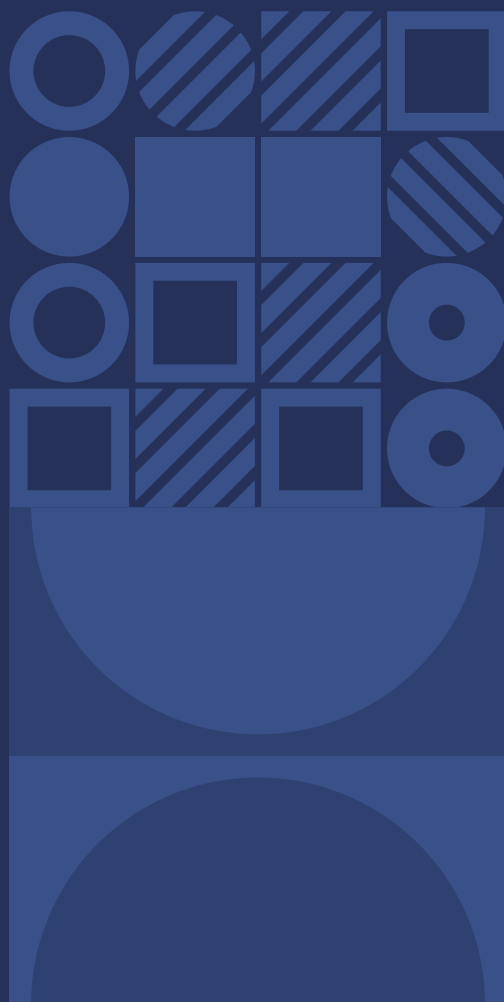
4. Automatonul este o invenție mecanică care, activată, putea imita ceea ce un om putea face: să scrie, spre exemplu. Astăzi, un robot ar putea fi considerat un nou tip de automaton, în construcția căruia nu mai e relevantă mecanica, ci computerizarea și digitalizarea.

foundation
BOTNAR

0ra de cinema

Program de educație cinematografică
și educație prin film

2022

oradecinema.tiff.ro